

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ (ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

УДК 343.3/7

Р. В. ВЕРЕША

*кандидат юридичних наук, доцент
(Академія адвокатури України)*

Одним з актуальних питань розвитку кримінально-правової науки в Україні є аналіз проблем кримінальної відповідальності за злочини проти громадської моральності. Жорстоке поводження з тваринами є одним з питань, які найменше вивчалися науковцями в галузі кримінального права.

Тваринний світ є одним з компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей.

У теорії кримінального права і кримінології питаннями охорони тваринного світу займалися такі науковці: Т. С. Бакуніна, Ю. С. Богомягков, С. Б. Гавриш, К. Ю. Гаєвська, Р. С. Гізатулін, Е. Н. Жевааков, Б. Н. Звонков, О. С. Колбасов, А. В. Куліченко, Ю. С. Кулик, В. К. Кудрявцев, В. В. Лазарєв, Н. А. Лопашенко, І. І. Лобов, В. Ф. Ломакіна, Ю. І. Ляпунов, В. О. Морозова, В. О. Навроцький, В. С. Нерсисянц, В. Я. Тацій та ін.

У статті розглядається аналіз складу злочину передбаченого статтею 299 Кримінального кодексу України. Проаналізовано, яким чином жорстоке поводження з тваринами регулюється закордонним законодавством.

Ключові слова: *тваринний світ, охорона, захист, тварини, жорстоке поводження.*

CRIMINAL LIABILITY FOR CRUELTY TO ANIMALS
(COMPARATIVE LEGAL ASPECT)

Veresha, R. V.

Received: 10 Mar 2014

Думки про те, що тварина підкоряється людині, походять ще з часів Біблії, в якій нерівність закріплюється божественною ієрархією. Разом з тим вважалося, що оскільки тварини позбавлені розуму і не можуть розмовляти, вони заслуговують меншої поваги до себе ніж людина або взагалі не мають права на неї. Через це окремі тварини розглядаються тільки як представники певного біологічного виду, а не як індивідууми. Дії людства щодо знищення тварин такої концепції вважаються допустимими, якщо не загрожують вимиранню цілого виду.

Піфагор – грецький філософ і математик, – один з перших відомих представників Стародавнього світу, висував питання необхідності поваги до тварин і небажаності жорстокого поводження з ними.

Відомий італійський живописець Леонардо да Вінчі, як зазначають сучасники, любив тварин і вважав, що мораль по відношенню до тварин повинна розвиватися у сторону недопустимості жорстокості щодо них. Також особливо негативно він відносився до людей, які знущалися над тваринами з хуліганських мотивів, і зазначав, що прийде час, коли суспільство буде дивитися на «вбивцю» тварини так, як воно дивиться на вбивцю людини.

Перший у світі Закон про захист тварин під назвою «Акт про попередження жорстокого й негідного поводження з худобою» було прийнято 1822 року у Великій Британії. Зусиллями члена британського парламенту Річарда Мартіна та лорда-канцлера Томаса Ерскіна вперше в історії людства коні та інші сільськогосподарські тварини отримали законодавчий захист від страждання.

Поводження з тваринами є важливою стороною діяльності людини, яке зачіпає

інтереси і почуття багатьох людей, відображається на морально-етичному, соціальному і економічному житті нашого суспільства. Український законодавець приділив значну увагу питанню охорони, захисту тварин та протидії жорстокому поводженню з ними, закріпивши юридично. Правові засади унеможливлення жорстокого поводження з тваринами визначені у Європейській конвенції про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей (Страсбург 18 березня 1986 року); Законами України «Про захист тварин від жорстокого поводження»; «Про тваринний світ»; «Про охорону навколишнього природного середовища»; «Про ветеринарну медицину»; «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»; «Про захист населення від інфекційних хвороб» та іншими нормативно-правовими актами.

У суспільстві забезпечено гуманне поводження зі свійськими та дикими непродуктивними й продуктивними тваринами, тобто дії, спрямовані на забезпечення тваринам умов, які відповідають їхнім фізіологічним, біологічним і видовим особливостям, створення можливостей для їх існування й уважного ставлення до стану здоров'я тварин [2]. Тому чинне законодавство, у тому числі й кримінальне, має регулювати, передусім, ті відносини, які складаються у сфері охорони тварин, що перебувають у певному біологічному стані, у якому вони здатні до самопідтримання, самовідтворення та саморозвитку, а також для яких характерна чутливість до подразнень та рухливість, можливість обміну із зовнішнім світом. Так, Закон України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. одним

зі своїх завдань має забезпечити умови постійного існування тварин, передбачаючи захист (охорону) їх життя на всіх стадіях розвитку. У преамбулі цього Закону тварини розглянуті як *компонент навколишнього природного середовища*.

Жорстоке поводження з тваринами негативно впливає на моральні засади суспільства, сприяє поширенню жорстокості серед дітей і молоді. Небезпека даного злочину полягає в жорсткому поводженні з тваринами, знущання над якими формує у громадян, особливо у підлітків, почуття байдужості до страждань живих істот, що призводить до агресії, насилля, прояву вандалізму. Як показують кримінологічні дослідження, багато осіб, які у малолітньому або неповнолітньому віці неодноразово знущалися, били або безпідставно вбивали тварин, надалі вчиняли злочини, пов'язані з насильством. Під час анкетування членів Черкаського міського товариства захисту тварин «Друг» нам стало відомо, що відомий злочинець-рецидивіст А. Онопрієнко, який вчинив багато умисних вбивств, що вразили суспільство винятковою жорстокістю, свої злочинні дії розпочав у підлітковому віці саме жорстким знущанням над тваринами [1, 85]. Не отримуючи вагомої правової оцінки, жорстокість набувала стійкого характеру і повільно переростала в риси характеру особистості, що згодом сприяло вчиненню антисоціальних вчинків, а в подальшому – злочинів. Можна зробити висновок, що жорстокість до тварин породжує ще більш небезпечне явище – жорстокість до людей. Такий підхід принципово змінює уяву про суспільну безпеку такого діяння, що й обумовлює необхідність застосування й розвиток відповідних кримінально-правових норм.

Дослідження, проведені в Сполучених Штатах Америки і в Російській Федерації, підтвердили, що жорстоке поводження з тваринами підлітками, супроводжується протиправними вчинками, направленими проти суспільства [5, 63]. За даними спеціалістів Інституту психіатрії імені Сербського, більше 85% злочинців, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини щодо людей, раніше жорстоко ставилися до тварин. Ті ж цифри – 86% – отримані спеціалістами «Скотланд-Ярду» та ФБР.

Не можна не враховувати, що інші засоби правового регулювання жорсткого поводження з тваринами переважно не дають відповідних позитивних змін. В той же час не потрібно перебільшувати значення кримінального права щодо охорони тварин, гуманного відношення до них. Кримінальне право в даному випадку здійснює допоміжну роль, особливість його методу – карально-допоміжний, який обмежує можливості цієї галузі права. В сучасних умовах не можна не враховувати підвищення небезпеки жорсткого поводження з тваринами.

Якщо умовно поділити злочини проти суспільної моральності, то такий злочин як жорстоке поводження з тваринами можна віднести до посягання на основні моральні принципи і цінності у сфері духовного і культурного життя суспільства. Злочин проти громадського порядку і моральності можна визначити як умисне суспільно небезпечне посягання на моральні основи життя суспільства, взяті під охорону законом про кримінальну відповідальність. *Суспільна моральність* – це погляди, уявлення і правила, що визначають поведінку, духовні та моральні якості, необхідні людині в суспільстві, та

відповідні правила, що визначають умови нормального громадського життя людей.

Особи, винуваті у жорстокому поводженні з тваринами, несуть, згідно зі ст. 63 Закону України «Про тваринний світ», правову відповідальність, яка може бути адміністративною (ст. 89 Кодексу України про адміністративні правопорушення) або кримінальною (ст. 299 КК України).

Суспільна небезпечність діяння, передбаченого ст. 299 КК України полягає в тому, що воно заподіює або ставить під загрозу такого заподіяння істотної шкоди громадському порядку і моральним основам життя суспільства. Під *громадським порядком* як об'єктом кримінально-правової охорони слід розуміти такий стан суспільних відносин, заснованих на нормах моралі та загальновизнаних правилах поведінки у суспільстві, який забезпечує зовнішньо нормальні умови функціонування підприємств, організацій та установ, спокійні умови праці, відпочинку та побуту людей, участі громадян у суспільному житті.

Кримінальний закон передбачає кримінальну відповідальність *за знущання над тваринами, що відносяться до хребетних, вчинене із застосуванням жорстоких методів або з хуліганських мотивів, а також нацькування зазначених тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів*. КК України 1960 року передбачав подібну статтю, яка встановлювала кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами (стаття 207¹). У КК України 2001 року стаття зазнала суттєвих змін. Вона описує формальний, а не матеріально-формальний склад злочину, не містить вказівки на адміністративну преюдицію як передумову кримінальної відповідальності,

уточнює предмет злочину (хребетні тварини), виділяє кваліфікований склад злочину, інакше описує об'єктивні ознаки жорстокого поводження з тваринами.

Дослідження наукової літератури та судової практики свідчить про певні складнощі реалізації кримінальної відповідальності за вказані протиправні діяння. Зокрема, це стосується особливостей визначення предмета складу злочину, передбаченого ст. 299 КК України.

Загальноприйнято вважати предметом злочину речі матеріального світу, з приводу яких чи у зв'язку з якими вчинено злочин [3, 5]. Це є факультативний елемент, який виявляється не в усіх злочинах. Якщо злочин має свій предмет, то його називають предметним злочиним.

Предметним є і злочин, передбачений ст. 299 КК України «Жорстоке поводження з тваринами». Зокрема, чинний закон про кримінальну відповідальність визначає предмет як обов'язкову ознаку вказаного злочину щодо хребетних тварин. Цей кримінально-правовий припис виконує функцію охорони тварин від жорстокого поводження як складової існування суспільної моральності [4, 262]. Необхідно враховувати і те, що без чіткого окреслення предмета злочину, передбаченого ст. 299 КК України, неможливо глибоко дослідити проблеми встановлення об'єкта зазначеного злочину. У такому випадку буде відсутнім склад злочину, оскільки без предмета немає об'єкта злочину та не передбачено кваліфікації вчиненого діяння.

Однозначно визначити перелік таких тварин, які можуть бути предметом жорстокого поводження, досить проблематично, оскільки закон про кримінальну відповідальність не визначає ні видові, ні

будь-які інші ознаки тварин. Однак необхідно уточнити та конкретизувати вітчизняну позицію щодо предмета злочину, передбаченого ст. 299 КК України.

Предметом злочину, як зазначено в самій диспозиції статті 299 чинного КК України, виступають *тварини, що належать до хребетних*. Хребетні – це здатні рухатись і відчувати живі організми, що мають спинний хребет, утворений ланцюгом кісток або хрящів, який іде вздовж спини та містить у собі спинний мозок. Здавалося б це ті, які мають кістковий хребет, головний та спинний мозок, кровоносну та нервову систему та відносяться до класу хребетних, – ссавці та птахи. Але в ст. 3 Закону України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. поняття хребетних тлумачиться ширше (це риби, земноводні, плазуни, птахи, ссавці та ін.), хоча судова практика відносить до таких тварин лише ссавців та птахів.

Предметом злочину можуть бути дикі тварини (тварини, природним середовищем яких є дика природа, зокрема й ті, що перебувають у неволі чи напіввільних умовах), свійські тварини (тварини, яких розводить і утримує людина в помешканні для естетичних потреб і потреб у спілкуванні), сільськогосподарські тварини (тварини, вирощувані людиною для отримання продуктів і сировини тваринного походження чи тваринницької продукції), безпритульні тварини (домашні свійські тварини, що залишилися без догляду власників або господарів і живуть в умовах цілком або частково створюваних діяльністю людини), лабораторні тварини (тварини, що використовуються для проведення наукових дослідів, експериментів).

На жаль, не дає відповіді на це питання і Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого

2006 р., який в ст. 1 запропонував визначення поняття «тварин» як біологічних об'єктів, що належать до фауни: сільськогосподарські, домашні, дикі, у тому числі домашня і дика птиця, хутрові, лабораторні, зоопаркові, циркові. До того ж, у п. 10 ч. 1 ст. 1 вказаного Закону зазначається дещо відмінне від кримінально-правового, визначення жорстокого поводження з тваринами, як знущання над тваринами, вчинене із застосуванням жорстоких методів або з хуліганських мотивів, а також нацькування зазначених тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів. Тобто, у вказаному нормативно-правовому акті було розширено поняття «тварин», до яких віднесено як хребетних, так і безхребетних тварин. Зважаючи на очевидну невідповідність такого положення кримінальному законодавству, підлягає уточненню, передбачене Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 р., поняття «жорстокого поводження з тваринами», вказівкою, що знущання відбувається щодо хребетних тварин.

Предметом цього складу злочину можуть бути як дорослі особини, так і молодняк. Не мають кримінально-правового значення наявність або відсутність у таких тварин господарів, їх перебування в стані природної свободи чи в неволі, господарське призначення, стан організму тощо. Злочин може вчинятись як щодо тварин, які перебувають у власності винного, так і щодо будь-яких інших (належних іншим власникам, безгосподарних, диких).

Звернемо увагу на зміст поняття «тварина» в кількісному аспекті. Диспозиція ст. 299 КК України згадує про предмет злочину в множині: «жорстоке

поводження з тваринами», «знуцання над тваринами», що може мати практичне значення при кваліфікації діяння, якщо використовувати буквально тлумачення кримінально-правової норми. При цьому, як показує вітчизняна судова практика, при застосуванні ст. 299 КК України до уваги зовсім не беруть те, що предметом жорстокого поводження з тваринами може бути не одна тварина, а декілька. Тому є необхідним акцентувати увагу на тому, що для кваліфікації діяння за ст. 299 КК України не має значення, до якої кількості тварин застосовувалося жорстоке поводження. Ця обставина буде мати значення при призначенні покарання за вчинене злочинне діяння. Для кваліфікації діяння за ст. 299 КК України достатньо вчинення жорстоких дій стосовно однієї тварини.

Вітчизняна позиція щодо предмета складу злочину, передбаченого ст. 299 КК України, є дещо дискусійною, тому потребує роз'яснення. Зокрема, є сумнівним питання про визнання предметом злочину риб, які також належать до хребетних, проте, як правило, є об'єктом споживання, включені у виробничо-трудоий процес і набули внаслідок цього якості товару. Крім того, плазуни та земноводні також належать до хребетних тварин.

Сучасна екологічна етика вважає аморальним наносити шкоду тварині, якщо це не є необхідністю забезпечення життєво необхідних потреб людини. Тому знищення тварин, яких вирощують спеціально для споживання, не є проявом людської схильності до жорстокості, а необхідністю виконання технологічних вимог.

Таким чином, в юридичній літературі досі залишається спірними питання

щодо визначення предмета злочину, передбаченого ст. 299 КК України. Він, як самостійна ознака складу злочину, має теоретичне та практичне значення. Передусім, слід звернути увагу на важливу роль предмета злочину у виявленні та конкретизації об'єкта посягання, а також кваліфікації діяння.

У більшості кримінальних кодексів зарубіжних держав жорстоке поводження з тваринами відноситься до категорії злочинів проти громадської моральності, громадської безпеки, інших, у тому числі до злочинів проти здоров'я населення.

Окремі країни (наприклад, ФРН, Австрійська Республіка та Швейцарська Конфедерація) передбачили у Конституції статті, які зобов'язують громадян забезпечувати добробут і права тварин. На державному та регіональному рівнях прийняті спеціальні закони, що регулюють правовідносини між людиною і твариною. Передусім, вони спрямовані на захист тварин від жорстокості та забезпечення їхнього добробуту: задоволення основних потреб – інстинктивних, фізіологічних, психологічних, соціальних та потреб в адекватному природному середовищі [6, 284].

Ознаки суб'єкта злочину безпосередньо в нормах не визначено, проте КК деяких зарубіжних країн передбачають вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Так, за загальним правилом, в КК Королівства Нідерланди це може бути особа, яка досягла дванадцятирічного віку (ст. 77а); Держави Ізраїль – дванадцятирічного віку (ст. 34); Королівства Іспанія – вісімнадцятирічного віку (ст. 20); Королівства Норвегія – п'ятнадцятирічного віку (параграф 46); Турецької Республіки – одинадцятирічного віку

(ст. 53); Королівства Швеція – п'ятнадцятирічного віку (ст. 53).

КК Австрії передбачає кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами. Такий злочин віднесений до розділу злочинів проти моральності. Санкція передбачає покарання у виді позбавлення волі строком до одного року або штрафу за жорстоке поводження з тваринами або спричинення їм зайвих страждань, а також за покинуту тварину, яка не в змозі жити на волі, або з умислом нацькування тварини однієї на іншу, яка внаслідок цього зазнала мученицьких страждань. Відповідно до цієї норми, кримінальній відповідальності підлягає всякий, хто, у тому числі з необережності за умов транспортування, тримає декількох тварин тривалий час, залишаючи без їжі або води, або в інший спосіб, а також покаранню підлягає особа, яка умисно позбавить життя хребетної тварини.

Кримінальний закон Ізраїлю містить окрему ст. 451, згідно з якою особа, яка умисно та незаконно вбиває тварину для її викрадення, або спричиняє їй тілесні ушкодження, наносить поранення або отруює, карається позбавленням волі строком на три роки.

Кримінальний кодекс **Литовської республіки** також містить окрему Главу XLIV «Злочини та кримінальні проступки проти моральності», де ст. 310 КК встановлює відповідальність за жорстоке поводження з тваринами відносно того, хто жорстоко поводиться з ними, якщо такі дії стали наслідком смерті або каліцтва тварини, або знущання над твариною.

У **Туреччині** за погане поводження з тваринами передбачено покарання у виді двох років позбавлення волі або штраф у

сумі до 250 доларів. У **Сінгапурі** за вбивство собаки передбачено покарання у виді позбавлення волі або штраф у сумі до 800 доларів. У **Канаді, Ірландії** й більшості **штатів США** за такий злочин передбачено покарання у виді позбавлення волі. У **Швеції**, якщо перехожий побачить, що собака перебуває в автівці із закритими вікнами, він має право безкарно розбити вікно авто, щоб тварина отримала змогу дихати повітрям. Якщо ж водій авто збив собаку чи кішку, він повинен негайно завести її до ветеринарної лікарні. У **Німеччині** ж права тварин гарантовано навіть Конституцією держави, якою закріплено обов'язок держави поважати честь і гідність не лише людини, а й тварини.

При цьому, в Кримінальних кодексах Республіки Болгарія, Королівства Данія, Китайської Народної Республіки, ФРН, Республіки Південна Корея, Республіки Польща, Швейцарської Конфедерації, Японії взагалі не передбачено відповідальності за жорстоке поводження з тваринами.

У березні 1986 р. в Страсбурзі було підписано Європейську Конвенцію про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, зміст якої – не завдавати страждань живому там, де їх можна уникнути, до якої Україна приєдналася і ратифікувала. А в листопаді 1987 р.у Страсбурзі 21 країна – члени Ради Європи (Австрія, Бельгія, Данія, Франція, Німеччина, Греція, Ісландія, Ірландія, Ліхтенштейн, Італія, Люксембург, Мальта, Велика Британія, Голландія, Норвегія, Португалія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Туреччина, Північна Ірландія) – підписали Європейську конвенцію на захист домашніх

тварин. Конвенцією констатовано: «Людина має моральне зобов'язання поважати всі живі істоти... Між людиною й домашньою твариною існують особливі стосунки...». «Ніхто не має права убивати тварин, завдавати їм болю й страждання». «Ніхто не має права покинути домашню тварину напризволяще».

Стаття 2 Всесвітньої Декларації прав тварин від 15 жовтня 1978 р. передбачає, що всі тварини мають право існувати в межах умов біологічної рівноваги; життя будь-якої тварини має право на повагу; тварини не повинні піддаватися поганому ставленню або жорстоким діям; якщо тварину необхідно вбити, це повинно бути безболісним і не спричиняти ніяких попередніх страждань для тварин; з мертвими тваринами необхідно поводитися пристойно.

На підставі порівняльно-правового дослідження кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами за законодавством України та деяких іноземних держав, можна зробити висновок про необхідність удосконалення ст. 299 КК України. Доцільно було б у ст. 299 КК України більш детально звернути увагу на відмежування жорстокого поводження з тваринами, що кваліфікується як злочин, від адміністративного правопорушення, оскільки, в кримінальному праві відмінність злочинів від адміністративних правопорушень проявляється у ступені суспільної небезпеки, протиправності та тяжкості наслідків, що не відображено належним чином у диспозиціях ст. 299 КК України та ст. 89 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Головко І. А.* Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / І. А. Головко. – К., 2010. – 200 с.
2. *Закон України* «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 14. – Ст. 97.
3. *Коржанський М. Й.* Об'єкт і предмет злочину : лекція / М. Й. Коржанський. – К. : НАВСУ, 1997. – 112 с.
4. *Кримінальне право* України : Загальна частина : підручник / [О. М. Алієва, Л. К. Гаврильченко, Т. О. Гончар та ін.]; під ред. Є. М. Стрельцова. – Х. : Одіссей, 2009. – 328 с.
5. *Лобов І. І.* Уголовная ответственность за жестокое обращение с животными : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / И. И. Лобов. – М., 2000. – 167 с.
6. *Лукьянов А. С.* Биоэтика с основами биоправа : учебное пособие / А. С. Лукьянов. – М. : Научный мир, 2008. – 360 с.

Стаття надійшла до редакції: 10.03.2014.

Рекомендовано кафедрою кримінального та адміністративного права

CRIMINAL LIABILITY FOR CRUELTY TO ANIMALS (COMPARATIVE LEGAL ASPECT)

Veresha, R. V.

Abstract: The article examines analysis of crime components provided by article 299 of Criminal Code of Ukraine. Ways of regulation of cruelty to animals in foreign countries are analysed.

Keywords: fauna, security, protection, animals, cruelty.

**УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ЖЕСТОКОЕ ОБРАЩЕНИЕ
С ЖИВОТНЫМИ (СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ)**

Вереша Р. В.

Резюме: В статье рассматривается анализ состава преступления предусмотренного статьей 299 Уголовного кодекса Украины. Проанализировано, каким образом жестокое обращение с животными регулируется зарубежным законодательством.

Ключевые слова: животный мир, охрана, защита, животные, жестокое обращение.